

POVIJEST IZLOŽBENE DJELATNOSTI GLAZBENIH INSTRUMENATA U ETNOGRAFSKOME MUZEJU ZAGREB

ŽELJKA PETROVIĆ OSMAK

Etnografski muzej Zagreb, Zagreb
zpetrovic@emz.hr

Etnomuzikološka djelatnost u Etnografskome muzeju započela je samo godinu dana nakon njegova osnutka.¹ Godine 1920. Muzej dobiva na pohranu privatnu zbirku jednoga od prvih istraživača glazbene djelatnosti i utemeljitelja etnomuzikološke djelatnosti u Hrvatskoj Franje Ksavera Kuhača. Njegova zbirka, koja sadržava 59 tradicijskih glazbenih instrumenata, i danas je pohranjena u Etnografskome muzeju. Godinu dana nakon toga, 1921., osnovan je Odsjek za pučku muziku s ciljem prikupljanja glazbenih instrumenata koji su dio tradicijske glazbene baštine zajedničke svim Južnim Slavenima, a Muzej ima i priručnu knjižnicu i arhiv za rukopisnu građu. Ideja je bila osnovati i fonografsku radionicu koja će imati sve potrebne uređaje za snimanje i znanstveno ispitivanje zvučne građe te arhiv fonogramskih snimaka, ali zbog skromnih financijskih sredstava fonografska radionica nije osnovana. Muzejska se uprava potom obratila Phono-

¹ Etnografski muzej u Zagrebu osnovan je 1919. godine.

Slika 1. Panova svirala, Trški Vrh - 1. desetljeće 20. st., Inv. br. 17; snimio: Matija Dronjić

grammarchivu bečke Akademije znanosti s kojim je Etnografski muzej sklopio ugovor o tome da bečki Phonogramarchiv dade Muzeju na uporabu fonograf, uz uvjet da se originali fonogramskih snimaka predaju bečkom Phonogramarchivu, a Odsjek za pučku muziku zadržava kopije (Širola i Gavazzi, 1931a: 7; Gjetvaj, 1989: 21; Bezić, 1998: 22). Do 1945. godine, kada se djelatnost Odsjeka seli u novoosnovani Institut za narodnu umjetnost, a u Muzeju ostaje samo Zbirka glazbenih instrumenata, prikupljeno je više od 400 primjeraka tradicijskih glazbenih instrumenata iz Hrvatske, ali i s raznih područja slavenskog juga, brojna dokumentacija o prikupljenoj građi, snimljeno je više od 115 fonogramskih ploča te izrađene fotografije s terenskih istraživanja. Prema zapisniku o primopredaji građe od 26. svibnja 1989. godine, Hrvatski je arhiv preuzeo 115 fonogramskih ploča i opremu (Arhivska građa, Etnografski muzej u Zagrebu). Brojne

fotografije i dokumentacija o glazbenim instrumentima preseljena je u Institut za narodnu umjetnost, a u Etnografskom je muzeju ostala Zbirka glazbala i osnovni podaci o njima. Važno je napomenuti kako je Odsjek za pučku muziku vodio Božidar Širola, koji je bio vrlo svestrana osoba svoga doba. Bio je prvi intelektualac iz Hrvatske koji je završio studij etnomuzikologije i diplomirao na Sveučilištu u Beču s temom istarskih popijevki. Bio je i skladatelj, glazbenik, učitelj matematike i fizike. Odsjek za pučku muziku vodio je sve do 1945. godine, kada se djelatnost Odsjeka ugasila. Uz Milovana Gavazzija, etnologa i utemeljitelja etnološkoga znanstvenog rada, sastavio je prijedlog (elaborat) razvitka Odsjeka pod naslovom *Muzikološki rad Etnografskog muzeja u Zagrebu od osnutka do konca g. 1929*. U svom su elaboratu napravili iscrpan predložak razvoja etnomuzikološke djelatnosti u Etnografskome muzeju, upozorili na usmjerenja tadašnje hrvatske komparativne muzikologije i gledišta njezinih pobornika te postavili temelje za institucionalno bavljenje etnomuzikologijom.

Jednako tako, zabilježili su i neka prva promišljanja o načinu izlaganja glazbenih instrumenata iz fundusa Etnografskog muzeja na izložbama. Prva izložba glazbenih instrumenata iz fundusa tog muzeja pod nazivom *Muzika u životu naroda* planirana je za 1927. godinu, a organizirao ju je ...*grad Frankfurt na Majni prigodom međunarodnog glazbenog festivala* (Gavazzi i Širola, 1931:16). Prema zabilješkama Širole i Gavazzija o pripremi izložbe, možemo primijetiti iznimnu profesionalnost koju su pokazali autori izložbenog dijela o glazbenim instrumentima Muzeja pišući kako je ...*muzejska uprava odmah izradila projekt za*

Slika 2. Rog, Lipik - 1. desetljeće 20. st., Inv. br. 719a/719b; snimio: Matija Dronjić

sudjelovanje na toj izložbi, predložila projekt pretpostavljenom Ministarstvu, a poslala ga na proučavanje i drugim etnografskim muzejima u državi (ibid.). Za navedenu je izložbu bio predložen ovakav odabir glazbenih instrumenata i popratne dokumentacije iz Etnografskog muzeja: gusle, fonogramske snimke gusala, članak o guslaru kao “čuvaru i buditelju narodne svijesti”; zatim tambura, prikaz načina na koji se tambura gradi, fonogramske snimke na kojima bi se čule melodije odsvirane na tamburi; sviraljke (frule, stranke, sviralice, šaltve, dvojnice, trojnice, diple, gajde, kavali itd.), s naglaskom na rezbarskim umijećima i fonogramskim snimkama; jadranska lijerica s fotografijama plesa uz taj instrument i fonogramskim snimkama; pučka glazba u zapisima i izdanjima pojedinaca i institucija te fonografske snimke raznih pjesama. Uz izložbu su trebala biti organizirana i predavanja koja su, prema riječima autora, bila nužna za *populariziranje naše muzičke etnografije* (Širola i

Gavazzi, 1931a:17). Iako osmišljena vrlo profesionalno, i u etnomuzikološkome i u muzejskom smislu, izložba nije realizirana zbog nedostatka novca.

Koliko su se često glazbeni instrumenti u posljednjih devedeset godina, od osnutka Etnografskog muzeja do danas, izlagali javnosti u sklopu izložbene djelatnosti?

Kao dio stalnog postava, glazbeni su instrumenti uvijek dopunjavali određenu temu ili prikaz regije. Prvi stalni postav koji je bio izložen od 1922. do 1935. godine obuhvatio je: gajde, violinu, bajs, tamburicu, frule, dvojnice i dr. (Gjetvaj, 1989:29), bez posebnog objašnjenja primarnog konteksta tih glazbala.

Godine 1935. napravljene su manje preinake u postojećemu stalnom postavu i tada glazbeni instrumenti kao svoj novi izložbeni prostor dobivaju manji dio stubišta koje vodi iz prizemlja na prvi kat.

U vrijeme Drugoga svjetskog rata mjesto ravnatelja Muzeja preuzima Božidar Širola, kojemu je glavna zadaća bila, s obzirom na rat i moguće posljedice, sklanjanje muzejskih izložaka. Tada su kustosice i kustosi *predmete smještali po specijalnim skloništim izvan muzejske zgrade* (Gjetvaj, 1989:24). Osim spašavanja muzejske građe, Širola je kao ravnatelj Muzeja vratio stalni postav u isto stanje kakvo je bilo 1922. godine, dajući glazbenim instrumentima u izložbenim dvoranama važnije mjesto.

Sljedeća promjena stalnog postava dogodila se 1946. godine, s dolaskom Marijane Gušić na mjesto ravnateljice Muzeja. Tada su u stalnome izložbenom postavu prevladavale narodne nošnje i prikaz seoske arhitekture. Posljednja promjena stalnog postava napravljena je 1972. godine, a autorica njegove koncepcije bila je Jelka Radauš-Ribarić. Ona je izlož-

Slika 3. Diple - diple, Sinj - 1. pol. 20. st., Inv. br. 1199; snimio: Matija Dronjić

bu i izložbeni materijal podijelila na tri osnovne skupine: 1. osnovne grane gospodarstva i narodnog rukotvorstva, 2. dio o izvaneuropskim kulturama i narodnim nošnjama SR Hrvatske, 3. odabrani predmeti narodne umjetnosti i rukotvorstva (Gjetvaj, 1989:45). U tom su stalnom postavu, koji se bez većih izmjena zadržao do danas, glazbeni instrumenti dobili manji, jedva primjetan udio popunjavajući vitrine s izloženim narodnim

Slika 4. Dvojnice - dvojki, Gornji Hruševac, Kravarsko - 1. pol. 20. st., Inv. br. 1810; snimio: Matija Dronjić

nošnjama. U stalnom postavu Etnografskog muzeja danas se nalaze četiri glazbena instrumenta: u vitrini u kojoj je prikazana narodna nošnja Istre smještene su mala i velika sopila, u vitrini s narodnom nošnjom iz Dalmacije nalazi se lijerica, a u vitrini s narodnom nošnjom iz Vrlike izložene su jedne gusle i jedne diple.

Muzeolog Ivo Maroević smatra kako Muzej svojim izložbenim djelatnostima provodi određenu politiku (Maroević, 1993:202). S obzirom na stalne postave Etnografskog muzeja u kojima je naglasak oduvijek bio na tradicijskim životnim navikama, seoskoj arhitekturi i načinu života te na narodnoj nošnji koja prezentira isključivo bolje, bogatije i svečanije trenutke u hrvatskome seoskom životu, Muzej se usmjerio na tradicijski način života hrvatskog naroda, a njegova politika teži razvijanju identiteta, s naglašenim nacionalnim i seoskim sastavnicama kulture. Tradicijska su se glazbala neprestano provlačila kroz stalni postav, u većoj ili manjoj mjeri popunjavajući predstavljeni društveni ili kulturni kontekst, ali nikad nisu bila samostalan dio postava.

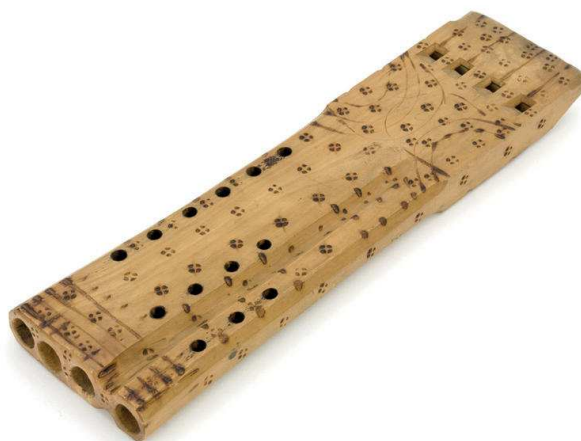
Osim stalnih postava, u Etnografskom se muzeju neprestano izmjenjuju povremene izložbe, koje također utječu na oblikovanje muzejskog identiteta. Autori povremenih ili gostujućih izložaba su pojedinci ili manje skupine kustosa s određenom vizijom muzejske poruke, koja se potom interpretira uz pomoć muzejskih predmeta. Ispitujući učestalost pojavljivanja glazbenih instrumenata na povremenim i gostujućim izložbama, i ovaj sam puta najprije posegnula u dokumentaciju Muzeja i pregledala hemeroteku te pronašla samo šest članaka vezanih isključivo za vremenski kraće, povremene izložbe glazbene tematike. Prema popisu izložaba iz dokumentacije i popisu sadržaja hemeroteke, dopunjenima podacima preuzetima s web stranice Etnografskog muzeja² i tekstovima kojima je tema izložbena djelatnost Muzeja, spominje se deset tematskih izložaba na kojima su izlagana glazbala iz fundusa Muzeja i tri gostujuće izložbe u Etnografskome muzeju na kojima su predstavljena tradicijska glazbala iz fundusa Gradskog muzeja u Vinkovcima te glazbala iz privatne zbirke etnomuzikologa mr. sc. Krešimira Galina.

Riječ je o izložbama: *Narodna umjetnost Jugoslavije* (1967.), prikazanoj na svjetskoj izložbi u Montrealu, Kanada; *Tradicijski narodni muzički instrumenti Jugoslavije* (1973.), izložbi u Velikoj dvorani Hrvatskoga glazbenog zavoda u Zagrebu u sklopu Međunarodne smotre folklor; *Narodni tradicionalni muzički instrumenti Jugoslavije* (1974.), u Etnografskome muzeju u Zagrebu; *Svirka - radost naroda* (1980.), postavljenoj najprije u

² www.emz.hr

Matici iseljenika Hrvatske u Zagrebu, a potom i u Domu staraca *Dragutin Salli*, također u Zagrebu; *Franjo Ksaver Kuhač - život i djelo* (1984.), izložbi u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje K. Kuhača; *Tambura - tradicijsko glazbalo* (1997.), gostujućoj izložbi Gradskog muzeja iz Vinkovaca u Etnografskome muzeju; *Tradicijska glazbala nacionalnih manjina Hrvatske* (2000.), postavljenoj u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu; *Titraji života* (2003.), gostujućoj izložbi u Etnografskome muzeju autora mr. sc. Krešimira Galina; *Tamburica - simbol hrvatskog identiteta?* (2006.), izložbi u Etnografskome muzeju; *Hrvatska glazba i identiteti* (2006.), realiziranoj u sklopu Dana hrvatske kulture u Berlinu; (2008.), postavljenoj u Muzeju obrta u Jyväskylä u Finskoj i prikazanoj u Muzeju popularnih umjetnosti Jose Hernandez u Buenos Airesu, Argentina (2009.); *Makedonski narodni glazbeni instrumenti* (2013.), gostujućoj izložbi Makedonskog muzeja u Etnografskome muzeju.

Osim toga, Muzej surađuje s Institutom za etnologiju i folkloristiku te s Koncertnom direkcijom u Zagrebu, pa se gotovo svake godine uz tradicionalnu manifestaciju *Međunarodna smotra folklor* organizira i tematska izložba manjeg opsega. Navedenom popisu izložaba valja dodati i onu nedavno organiziranu u Galeriji Klovićevi dvori pod nazivom *Slavonija, Baranja i Srijem - vrela europske civilizacije* (2009.), unutar koje je manji dio bio posvećen hrvatskoj tradicijskoj glazbenoj baštini, pa su radi cjelovitog prikaza bila posuđena glazbala iz fundusa Etnografskog muzeja. Većina glazbala iz fundusa Muzeja predstavljena je na izložbama izvan svoje matične instituci-

Slika 5. Svirala - četvorka, Stubički Laz - I. pol. 20. st., Inv. br. 3842; snimio: Matija Dronjić

je. Bogat i raznolik fundus Zbirke, prema analitičkom pregledu izložbene djelatnosti, javnosti je predstavljen:

- 1960-ih i 1970-ih godina, kada je odabran po jedan ili dva primjerka glazbala iz različitih krajeva Hrvatske te je svaki instrument bio popraćen s nekoliko osnovnih informacija iz kataloških kartica

- 1984. godine, na izložbi *Franjo Ksaver Kuhač - život i djelo*, mogla se vidjeti cjelovita Zbirka Franje Ksavera Kuhača pohranjena u Etnografskome muzeju

- 2000. godine u Galeriji Klovićevi dvori bili su izloženi glazbeni instrumenti koji su predstavljali nacionalne manjine u Hrvatskoj:

- 2006., 2008. i 2009. godine odabrani su tradicijski glazbeni instrumenti koji su sastavni dio tradicijskoga glazbovanja, a predstavljali su i problematizirali simbole hrvatskih identiteta.

Tambura se posebno istaknula kao tradicijsko glazbalo koje je najčešće izlagano i koje simbolizira hrvatsku tradicijsku glazbenu baštinu. Problematizirana je i predstavljena na čak dvije izložbe - na gostujućoj izložbi u Etnografskome muzeju pod nazivom *Tambura - tradicijsko glaz-*

Slika 6. Dude, Veliki Raven - 19. st., POH-419/1920; snimio: Matija Dronjić

balo te na tematskoj izložbi *Tamburica simbol hrvatskog identiteta?*. S obzirom na uvijek vrlo aktualno pitanje identiteta, u sklopu izložbene djelatnosti Muzeja nastoji se pratiti suvremene tijekove. Povijesni presjek izložbene djelatnosti pokazuje kako su u različitim vremenskim razdobljima gotovo svi muzejski izlošci iz Zbirke glazbenih instrumenata bili izloženi. Dokumentacijski popis upućuje na trinaest izložaba s glazbenom tematikom, dok je, prema arhivskim podacima Etnografskog muzeja, u javnim tiskanim medijima objavljeno šest članaka koji govore o izložbenoj prezentaciji glazbenih instrumenata u Etnografskome muzeju. S obzirom na devedeset godina djelovanja Muzeja i bogat fundus Zbirke glaz-

benih instrumenata, prikupljeni podaci o učestalosti izložbene djelatnosti s temom glazbe pokazuju nešto rjeđu iskorištenost glazbenih instrumenata u muzejskoj prezentaciji Etnografskog muzeja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Izložbena djelatnost nudi bogatstvo mogućnosti kojima se neki muzej može koristiti i uz pomoć kojih može utjecati na društveni kontekst unutar kojega djeluje (Šola, 1997:95). Može li Etnografski muzej svojim izložbama utjecati na senzibilitet društva prema tradicijskoj glazbi i tradicijskim glazbalima s ciljem da razvije odgovornost prema vlastitom dijelu materijalne i nematerijalne baštine

godinama čuvane u Muzeju? Propitujući rad suvremenih muzejskih institucija, Šola smatra kako bi muzeji trebali iskoristiti svoju moć unutar društva na način da pozitivno mijenjaju svijest društvenog okruženja u kojemu se nalaze, a ne da budu samo pasivni skupljači materijalne kulture (Šola, 1997:94). Tu moć posebice vidi u djelovanju etnografskih muzeja. Izložbena djelatnost, smatra Šola, ima brojne otvorene mogućnosti koje bi educirani kustosi trebali prepoznati i iskoristiti tako da zainteresiraju publiku i probude u njoj senzibilitet za muzejske sadržaje. Na taj način muzeji mogu postati “bučna i dinamična mjesta” otvorena za razvijanje “osjetljivosti” svojih posjetitelja kako bi oni sami ... *u vlastitom životu, stavovima i djelovanju bili izvršitelji muzejskog poslanja* (Šola, 1997:94), pri čemu bi takav muzej služio životu, a njegov bi se posjetitelj pretvorili u korisnike znanja i mudrosti (ibid.). Etnografski muzej sa svojom bogatom zbirkom glazbala i izložbenom djelatnošću svakako ima mogućnost svoju nutrinu pretvoriti u bučno i dinamično mjesto otvoreno za razvijanje osjetljivosti svojih posjetitelja prema materijalnoj i nematerijalnoj kulturnoj baštini.

LITERATURA

- Bezić, Jerko, Milovan Gavazzi, Mirjana Jakelić i Petar Mihanović (prir.). *Tradicijska narodna glazbala Jugoslavije* [katalog izložbe]. Zagreb: Školska knjiga, 1975.
- Čaleta, Joško. Tradicijska glazbala. U: *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. Z. Vitez i A. Muraj (ur.). Zagreb: Barbat, 2001., str. 423-439.
- Eckhel, Nerina. *80 godina Etnografskog muzeja* [katalog]. Zagreb: Etnografski muzej, 1999.
- Frlan, Damodar. Etnografski muzej - od tradicije do suvremenosti. *Etnološka istraživanja* 7, 2001., str. 3-8.
- Galinić, Krešimir. Franjo Kuhač, utemeljitelj sustavnog istraživanja narodnih glazbala južnih Slavena. U: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834-1911)*. J. Bezić (ur.). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1984a, str. 217-231.
- Gjetvaj, Nada. Etnografski muzej u Zagrebu - u povodu 70. obljetnice. *Etnološka istraživanja* 5, 1989., str. 9-141.
- Gojković, Andrijana. *Narodni muzički instrumenti*. Beograd: “Vuk Karadžić”, 1989.
- Kuhač, Franjo Ksaver. 1877-1879, 1882. “Prilog za poviest glasbe južnoslovenske. Kulturno-historijska studija. Opis i poviest narodnih (pučkih) glazbala južnih Slavena s ilustracijama i kajdama”. *Rad Jugoslavenske akademije* (1877) 38: 2-78; 39: 65-114; 41: 148; (1878) 45: 1-49; (1879) 50: 44-95; (1882) 62: 134-386; 63: 71-112.
- Maroević, Ivo. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 1993.
- Randić Barlek, Mirjana. Fonografija u etnomuzikološkim istraživanjima. U: *Fonografija u Hrvatskoj 1927-1997*. [katalog izložbe]. Ž. Staklarević, ur. Zagreb: Tehnički muzej, 1997., str. 66-67.
- Randić, Mirjana. Zbirka muzičkih instrumenata pri Etnografskom muzeju u Zagrebu. U: *Almanah hrvatske glazbe 2007*. D. Buhin i Z. Stanislav (ur.). Zagreb: PIANO d.o.o., 2007., str. 94-96.
- Širola, Božidar. 1931a. “Zbirka pučkih muzičkih instrumenata u Muzičkom odsjeku Etnografskog muzeja u Zagrebu”. *Muzičar* 9 (4): 2-3., 9 (6): 2-3.
- Širola, Božidar i Milovan Gavazzi. 1931c. Muzikološki rad Etnografskog muzeja u Zagrebu od osnutka do konca g. 1929. *Narodna starina* 10 (25): 3-20.
- Širola, Božidar i Milovan Gavazzi. 1931c. Zbirka fonograma. *Narodna starina* 10 (25): 30-40.
- Širola, Božidar i Milovan Gavazzi. 1931d. Zbirka pučkih muzičkih instrumenata. *Narodna starina* 10 (25): 41-51.
- Šola, Tomislav. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji. Prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM-a, 1997.

Članci u novinama

Derk, D. *Gajdaš u našem folkloru.* // Novosti br. 343, 13. prosinca 1993.

Vuković, Ž. *Stradivari otvara i šampanjac.* // Večernji list, 22. ožujka 1995.

Jendrić, D. *Tanke žice tamburice.* // Večernji list, travanj 1997.

B.P. *Jesu li narodna glazba i običaji dio umjetničke baštine?!.* // Večernji list, 11. studenog 1999.

**MUSICAL INSTRUMENTS
EXHIBITIONS HISTORY IN
THE ETHNOGRAPHIC MUSEUM
ZAGREB**

Musical Instruments Exhibitions History in the Ethnographic Museum in Zagreb

Since its very beginning The Ethnographic Museum in Zagreb has been dealing with collecting, processing and presenting ethnomusicological heritage. The music collection of the pioneer in ethnomusicology Franjo Ksaver Kuhač was

stored in the Museum in 1920, and as soon as in 1921 the Museum started, following the concept by Božidar Širola, the Department for folk music, which has been successfully cooperating with the Vienna Phonogrammarhiv. The valuable music heritage was submitted to the Institute of Folklore and the Croatian State Archives. The Ethnographic Museum has only kept the collection of music instruments.

The author analyses the presence of the music in museum permanent collections in 1922, 1946 and 1972 and concludes that the presentation space for traditional music heritage has been reduced. The sporadic presentations of music in the Museum's temporary exhibitions show the absence of interest in this topic. There has been a successful cooperation with the International Folklore Festival and the Lisinski Concert Hall where the Museum participated with music instrument exhibitions from its holdings. The author sees the opportunity to reaffirm the traditional music heritage within Museum's future strategy which aims to be more open to visitors.